

ATLAS MINOR
GERARDI MERCATORIS
à I. Hondio plurimis aeneis Tabulis
auctus et illustratus: denuo recognitus,
additisque novis delineationibus
emendatus.

AMSTERODAMI,
Ex officina
IOANNIS IANSSONII.
M D C XXVIII

Het exemplaar 2007/3266 van de Cultuurbibliotheek is volledig conform de beschrijving 352:21 van Koeman's *Atlantes Neerlandici* IIB p. 530-536. De atlas, oblong 18 x 24 cm, bevat: Opdracht aan Frederick Henrick, Epigramma, Een korte ende nootwendighe onderrichtinghe..., de beschrijvende teksten met de 143 kaarten, en het 'Register der voornaemster Landschappen, Provincien, Steden ende Eylanden, die in dit werk vervatet ende beschreven zijn'. De atlas is niet gekleurd. De druk is soms slordig met nogal wat foute paginering en de kaarten 52 en 53 zijn verwisseld. Op p. 234 staat een Register ofte Tafel der Kaerten van Vranckrijck, op p. 341 Register Ofte Tafel der Caerten die tot de Nederlanden gehooren. Deze twee registers overlappen mekaar gedeeltelijk.

De [titelpagina van ons exemplaar](#) is die van de Latijnse uitgave 352:01 van 1628. De datum werd echter met inkt bijgewerkt tot MDCXXVIII in plaats van de oorspronkelijke schrijfwijze. Volgens Koeman zijn er wel meer Nederlandse exemplaren met een Latijnse titelpagina.

De eerste editie van de Atlas minor (1607) werd door Jodocus Hondius uitgegeven. De atlas werd tot in 1734 heruitgegeven. Toen telde hij 240 kaarten. Vanaf 1628 werden platen van Petrus Kaerius en Abraham Goos ingelast. Op 25 kaarten (81, 83, 84, 85, 88, 89, 103, 114, 116, 121, 126, 127, 129, 130, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143) wordt "Petrus Kaerius Caelavit" vermeld.

De eerste Nederlandse editie is van 1630. Ons exemplaar behoort tot deze editie al spreekt de bijgewerkte titelpagina dat tegen. De ‘Voorreden’ vermeldt echter duidelijk 29 Decembris M.D.C.XXIX. Koeman besluit dus dat de editie van 1630 is.

De ‘Voor-Reden’ is van Ernst Brinck. Hij is ook de vertaler.

Ernst Brinck (Harderwijk 1582/3 – Harderwijk 4 dec 1649), heeft nogal wat gereisd in Europa en reisverslagen nagelaten. Hij was dus zeker geïnteresseerd in de ‘geographia’. Voor hij burgemeester van Harderwijk werd, was hij twee jaar eerste secretaris van de Nederlandse gezant Cornelis Hagha, in Konstantinopel.

Zijn voorrede begint met een lofzang op de geografie die aan groten en kleinen goede diensten kan bewijzen. Door de hulp van de groten der aarde groeit de kennis van de wereld, en dat is ook nodig want de aarde en de grenzen veranderen voortdurend door natuurrampen en door oorlogen. Hij looft Filips II die A. Ortelius steunde maar ook regelmatig een blik wierp op de kaarten om te zien of hij zijn rijk niet kon uitbreiden, zijn leuze indachtig *Unus non sufficitorbis*.

Hij vertelt een paar anekdotes over een Perzische gezant in Konstantinopel die kaarten van Ortelius kopieerde en daardoor ‘Muphtii’ werd, en hoe hij in 1614 voor de vizier plaatsnamen op de kaarten, uit het Latijn moest vertalen.

De kaarten zijn het werk van Gerard Mercator en van Jodocus Hondius, schrijft hij, maar ze zijn in het Latijn gesteld. Er waren al Franse en Duitse vertalingen. Hij heeft de Latijnse teksten “tot gerief van velen” nu ook “in onze Nederlandtsche spraecke” vertaald.

“De Nederlandsche natie comt dien lof toe, als datsesints een hondert jaren herwaerts dese Geographische const, voor alle andere natien, meest in achtigh gehadt, de selve vermeerdert ende verbreydt heeft, ende dat niet alleen in Theoria, maer oock bysonder in praxi...” Hij vindt het prachtig dat “den krijghs-handel, den koop-handel ende de studien ofte geleertheyt...” nergens zo goed samenwerken als in Nederland onder het bestuur van

Frederick Hendrick die dan ook uitbundig bejubeld wordt en nederig gevraagd, de opdracht aan hem, te willen aanvaarden.

In “Een korte ende nootwendigheonderrichtinghe” vernemen we dat de nulmeridiaan die “der Fortunatarum Insularum” is.

“Doch sommige nemen hedensdaeghs de lenghte...van de Vlaemsche Eylanden, die men oock Azores noemt, om dat de naelde van het Compas daer recht int Noorden haer is wendende.”

Verder worden de verschillende soorten mijlen vergeleken “dewijl de mijlen in verscheyden Landschappen somtijds veel van malckanderenverschillende syn.”

Het boek telt 763 genummerde bladzijden met teksten en kaarten doorlopend genummerd. Het wordt afgesloten met een “Register der voornaemster Landtschappen”. De tekst is in een gotische letter gezet maar titels en Latijnse namen of speciale gegevens staan in romein. De beschrijvingen van Frankrijk, en in mindere mate van de Nederlanden, zijn het meest uitgebreid. De 12 kaarten van de Nederlanden hebben alle eenzelfde kader. In tegenstelling met de meeste andere kaarten is het Noorden niet altijd bovenaan maar is de oriëntatie aangepast aan het kader van deze vrij kleine kaarten.

Al is het papier van ons exemplaar nog in goede staat, de perkamenten binding was volledig versleten en verhinderde het goed gebruik van de atlas. [De foto's bewijzen dat](#). Daarom werd in 2008 besloten ons exemplaar opnieuw te laten inbinden. De titelpagina werd nodig versterkt.

Walter de Smaele
juni 2008

Overzicht van de kaarten met afbeeldingen:

Nr.	Titel	Pag.
1	Beschryvinghe der Wereldt	3
2	Beschryvinghe van Europa	7
3	Beschryvinghe van Africa	11
4	Beschryvinghe van Asia	17

5	Beschryvinghe van America	23
6	Beschryvinghe van des Noorder-Pools	27
7	Beschryvinghe van Ysland	31
8	Beschryvinghe van Britannien	37
9	Beschryvinghe van Yrlandt	43
10	Beschryvinghe van Ultonia	47
11	Beschryvinghe van Momonia ende Lagenia	51
12	Beschryvinghe van Schotlandt	57
13	Beschryvinghe van het Zuyderlickste deel van Schotlandt	61
14	Beschryvinghe van Noord-Schotlandt	67
15	Beschryvinghe van Engelandt	71
16	De tweede Caerte van Enghelandt	77
17	De derde Caerte van Enghelandt	81
18	De vierde Caerte van Enghelandt	85
19	De vyfde Caerte van Enghelandt	91
20	De seste Caerte van Enghelandt	95
21	De sevende Caerte van Engelandt	101
22	Beschryvinge van Norvvegen ende Zweeden	105
23	Beschryvinghe van Denemarcken	117
24	De tweede Caerte van Denemarcken	121
25	De derde Caerte van Denemarcken	125
26	De vierde Caerte van Denemarcken	131
27	Beschryvinge van Pruyssen	135
28	Beschryvinghe van Lyflandt	139
29	Beschryvinge van Ruslandt ofte Moscovien	145
30	Beschryvinge van Moscovien	149
31	Beschryvinghe van Littouwen	153
32	Beschryvinghe van Sevenberghen	159
33	Beschryvinghe van Precopenser Tartarye	163
34	Beschryvinghe van Spaengien	167
35	Beschryvinghe van Portugael	183
36	Beschryvinghe van Gallicia, Leon ende Asturias de Oviedo	187
37	Beschryvinghe van Bisaja, Guipuscoa, Navarra ende Asturias de Santillana	193
38	Beschryvinghe van Oudt ende Nieuvv-Castilien	197
39	Beschryvinghe van Andaluzia ende Granada	201
40	Beschryvinghe van Valentia, Murcia, met de Eylanden Majorca, Minorca ende Yvica	207
41	Beschryvinghe van Aragonia ende Catalonia	211

42	Beschryvinghe van Vranckryck	237
43	Beschryvinghe van Britannien, Normandien ende la Beausse	251
44	Beschryvinghe van Aquitanien ofte Gasconien	255
45	Beschryvinghe van Provence	259
46	Beschryvinghe van Picardien ende Champagne	263
47	Beschryvinghe van Francia	269
48	Beschryvinge van Bolonia	273
49	Beschryvinge van Anjou	277
50	Beschryvinge van Berry	281
51	Beschryvinghe van Poictou	285
52	Beschryvinge van het Noordelijckste deel van Lothringen	291
53	Beschryvinge van het Zuyderlijckste deel van Lothringen	295
54	Beschryvinge van het Hartochdom van Bourgundien	299
55	Beschryvinge van het Graefschap van Bourgundien	303
56	Beschryvinghe van Lyonnois	309
57	Beschryvinghe van Switserlant	311
58	Beschryvinghe van het Zurichgow	317
59	Beschryvinghe van het Wipflisburgergow	321
60	Beschryvinghe van Lacus Lemani	325
61	Beschryvinge van het Argow	331
62	Beschryvinghe van de Nederlanden	345
63	Beschryvinghe van Vlaenderen	361
64	Beschryvinghe van Brabant	367
65	Beschryvinghe van Hollant	369
66	Beschryvinghe van Zeeland	375
67	Beschryvinghe van Gelderlant	379
68	Beschryvinghe van Artoys	383
69	Beschryvinge van Henegouvven ende Namen	387
70	Beschryvinghe van Lutzenburgh ende Trier	393
71	Beschryvinge van VVest Vrieslant	397
72	Beschryvinghe van Utrecht	401
73	Beschryvinghe van Groeninghen	405
74	Beschryvinghe van Duytslant	419
75	Beschryvinghe van Embden ende Oldenburch	433
76	De I. Caerte van VVestphalen	439
77	De II. Caerte van VVestphalen	443
78	De III. Caerte van VVestphalen	447
79	Beschryvinghe van Meurs, Cleef ende Gulick	453

80	Beschryvinghe van Luyck	457
81	Beschryvinghe van Waldeck	461
82	Beschryvinghe van vande Platz	465
83	Beschryvinghe van VVirtembergh	469
84	Beschryvinghe van Neder Elasz	473
85	Beschryvinghe van Over Elasz	477
86	Beschryvinghe van Neder Saxon	481
87	Beschryvinghe van Brunsvijck	487
88	Beschryvinghe van Hessen	491
89	Beschryvinghe van Duringhen	495
90	Beschryvinghe van Franckenlant	501
91	Beschryvinghe van Beyeren	505
92	Beschryvinghe van vande Opper Paltz	509
93	Beschryvinghe van Opper Saxon, Meysen ende Lausnitz	513
94	Beschryvinghe van Brandenburgh ende Pomeran	519
95	Beschryvinghe van Bohemen	525
96	Beschryvinghe van Moranvien	529
97	Beschryvinghe van Oostenrijck	533
98	Beschryvinghe van Saltzburch ende Carinthien	539
99	Beschryvinghe van Polen ende Silesien	543
100	Beschryvinghe van Hungaryen	547
101	Beschryvinghe van Italien	553
102	Beschryvinghe van Lombardien ende Valesia	569
103	Beschryvinghe van Tyrol ende Tarviso	573
104	Beschryvinghe van Piemont, Montserrat ende Genua	579
105	Beschryvinghe van Romandiola, Parma ende Mantua	583
106	Beschryvinghe van Brixia ende Mylanen	587
107	Beschryvinghe van Verona, Vincenza ende Padua	593
108	Beschryvinghe van Friuli, Istria ende Carniola	597
109	Beschryvinghe van Tuscanen	603
110	Beschryvinghe van de Marca d'Ancona ende Spoleten	607
111	Beschryvinghe van Campagna di Roma	611
112	Beschryvinghe van Abruzzo ende Terra di Lavoro	617
113	Beschryvinghe van Puglia Piana, Terra di Barri, Calabria ende Lucania	621
114	Beschryvinghe van Corsica ende Sardijnen	625
115	Beschryvinghe van Sicilien	629
116	Beschryvinghe van Styrmarch	635

117	Beschryvinghe van Sclavonia, Croatia, Bosnia, met een ghedeelte van Dalmatia	639
118	Beschryvinghe van VValachia, Servia, Bulgaria ende Romania	643
119	Beschryvinghe van Grieckenlandt	647
120	Beschryvinghe van Macedonien, Epirus ende Achaja	653
121	Beschryvinghe van Morea	657
122	Beschryvinghe van Candien, mitsgaders eenige andere Eylanden ontrent Grieckenlant	661
123	Beschryvinghe van Barbarien, Tunis ende AEgypten	667
124	Beschryvinghe van Marocco	675
125	Beschryvinghe van Fez	679
126	Beschryvinghe van Paep-Ians Landt ende Congo	683
127	Beschryvinghe van Guinea, de Eylanden van S. Thomae, del Principe ende Annabon	689
128	Beschryvinghe van Turckyen	695
129	Beschryvinghe van het Heylighe Landt	699
130	Beschryvinghe van kleyn Asien	703
131	Beschryvinghe van Cyprus, mitsgaders eenige andere Eylanden	707
132	Beschryvinghe van Persien	713
133	Beschryvinghe van Tartaryen	717
134	Beschryvinghe van China	723
135	Beschryvinghe van Oost-Indien	727
136	Beschryvinghe van der Moluckscher Eylanden met noch eenige andere	731
137	Beschryvinghe van Japan	735
138	Beschryvinghe van Zeylan	739
139	Beschryvinghe van Nieuw-Spaengien	745
140	Beschryvinghe van Virginia ende Florida	749
141	Beschryvinghe van der Eylanden van Cuba, Hispaniola, Iamaica, S. Ioannis ende Margarita	753
142	Beschryvinghe van Zuyd America	757
143	Beschryvinghe van de Strate van Magellanen	763